

Grintovci v likovni umetnosti 19. stol.

FRANCE ZUPAN

Mislím, da je to bila peta številka lanskoletnega Planinskega Vestnika, v kateri je Boris Režek napisal kratek članek o angleškem slikarju E. T. Comptonu s posebnim poudarkom na njegovih podobah iz Savinjskih Alp, ki so nastajale ob koncu prejšnjega stoletja.

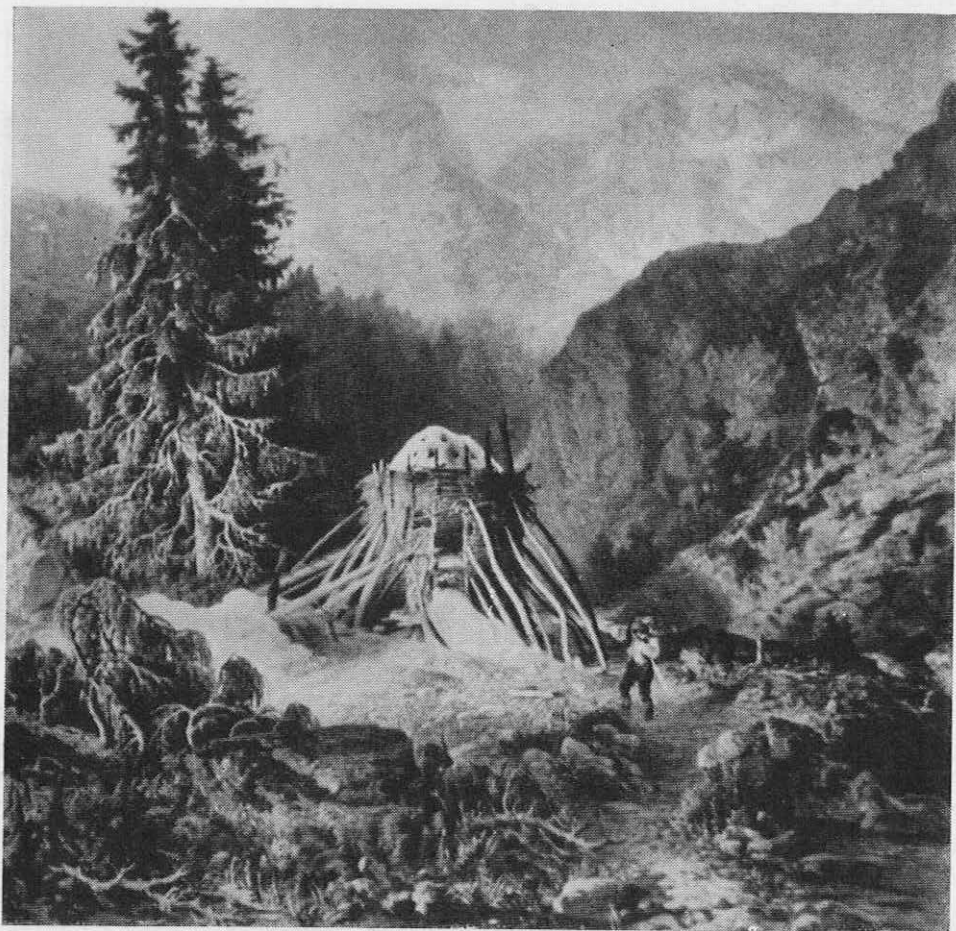
Razprava, polna zanimivih misli, me je vzpodbudila, da sem napisal nekaj besed o našem slikarju iz dobe romantike, Antonu Karingerju, in o njegovih podobah iz Grintovcev, ki so toliko kot neznane. Nastajale so pred sto leti, okrog leta 1866, in imajo danes že dokumentarno vrednost, ne samo umetniško, saj se je medtem marsikaj spremenilo, celo gore. Predvsem pa bi želel dopolniti Režkovo trditev, ki je kar z obžalovanjem napisal, da po Francu K. von Goldensteinu, ki je slikal Predoselj in drvarske bajke v Koncu, ni več sledu o tem govorju v domači likovni umetnosti 19. stoletja. To splošno razširjeno mnenje je držalo do leta 1957, ko sem našel pri iskanju Karingerjeve zapuščine v Zagrebu in v Ljubljani vrsto podob, ki so me poučile o nasprotnem. Ker v strokovni literaturi o njih še ni bilo govora, jih objavljám ob tej priliki v Planinskem Vestniku. Lahko še dodám, da sem zelo zadovoljen, (zaradi umetniške cene teh podob, predvsem pa zaradi njihovega pomena za podobo naših gora v 19. stoletju), da je uspelo v zadnjih letih nekaj teh slik pridobiti iz Zagreba, kjer so bile raztresene pri raznih lastnikih, za Narodno galerijo.

Anton Karinger: Lastna podoba

Zakaj je gorska krajina pri nas v 19. stol. razmeroma redka, tako da smo veseli vsake podobe? In to kljub temu, da običajno imenujemo ta čas »klasično dobo« krajinskega slikarstva?

Vzrok je v tem, da je naše meščanstvo v tem času dajalo predvsem naročila slikarju portretistu, ne pa krajinarju. Gore so že ležale izven ozkega kroga meščanskih interesov, slikarjev vsakdanji kruh pa so bile nabožne podobe in pa portreti. Če bi bila umetniška produktivnost v tem času odvisna samo od naročil slovenskih naročnikov, potem ne bi imeli alpske podobe niti v tako skromni meri, kot jo imamo. Vzemimo samo primer mogoče našega najslavnejšega alpskega slikarja v 19. stol., Marka Penharta, ki ga posebno cenijo v sosednji Avstriji (na lanskoletni mednarodni razstavi alpskega slikarstva v Salzburgu je bil zastopan, obenem z zelo netočnimi podatki o svojih delih v katalogu). Pernhart je bil koroški Slovenec in danes smo presneto veseli vsakega njegovega dela, ki ga imamo na Slovenskem — toda žalostno dejstvo je, da ni bila slovenska buržuazija tista, ki je kupovala njegove slike. Vatroslav

Anton Karinger: »Apnenica« 1866, zadaj Kogel in Skuta

Holz med naročniki njegovih del ni mogel najti slovenskega imena ... naročali in kupovali so jih pretežno Nemci.

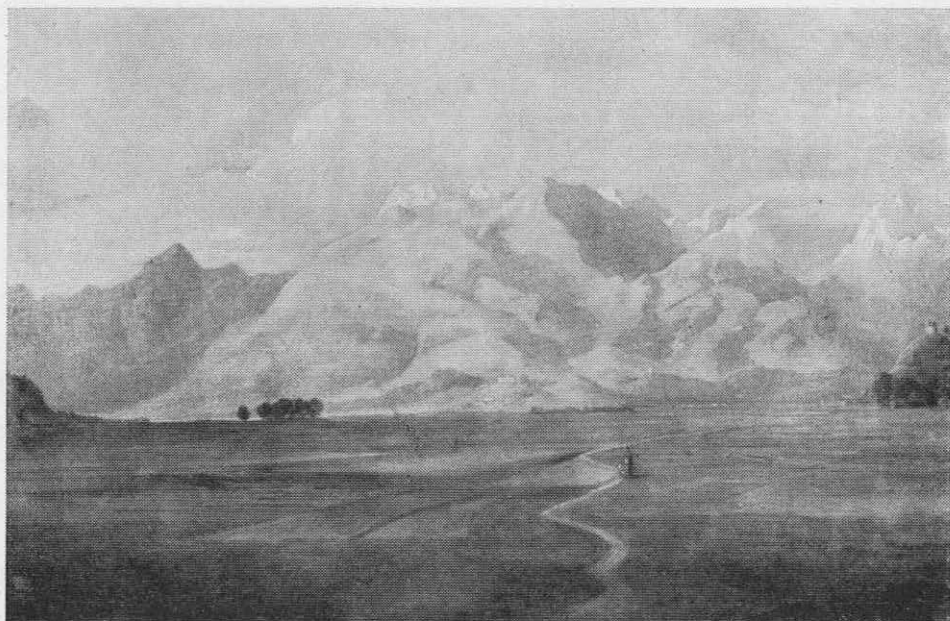
Da se je lahko Karinger v tem času v Ljubljani posvetil pretežno slikanju pokrajin, je odločilno dejstvo, da ni bil poklicni slikar: umetnost je zanj bila »aristokratski šport«, kot pravi Steska. Bil je ekonomsko neodvisen od naročil in je slikal za svojo zabavo, sledeč svojemu romantičnemu nagnjenju. Po narodnosti je bil ljubljanski Nемец »Kranjec«, kljub svojemu nemštvu z našo zemljo tesneje povezan kot marsikateri »narodnjak«. (Poslednja njegovega rodu, zelo simpatična gospa, ki živi na Dunaju, me je presenetila z lepo slovenščino, ko sem jo obiskal leta 1959.) V Karingerju brez težav lahko zasledimo poteze velikega krajinarja, ki se je odzval romantičnemu nagnjenju časa do slikanja krajin: celo Rihard Jakopič, strogi ocenjevalec, ga je zaradi njegovega čuta za barve zelo cenil. Rodil se je v Ljubljani 23. nov. 1829 kot sin ljubljanskega trgovca Jožefa Karingerja, znane ljubljanske osebnosti. Bil je majhne postave, tako majhen, da so oblasti sodile, da sploh ne bo sposoben za vojaka — ironija usode je hotela, da je umrl kot upokojen avstrijski pehotni oficir,

Anton Karinger: Kamniška Bistrica

ki je svoja najlepša leta preživel v uniformi. Slikati je začel že kot učenec na trgovski šoli v Ljubljani, kjer je takrat poučeval slikarstvo Franc K. von Goldenstein; ta je k nam iz Salzburškega prinesel nekaj tistega romantično-turističnega duha, značilnega za Salzburg na začetku 19. stoletja. Iz Salzburga so odhajale odprave, da osvoje vrh Velikega Kleka — spomnimo se Staniča — v Salzburgu so nazarenci ustvarili svoje najlepše alpske podobe. Verjetno je bil Goldenstein tisti, ki je mladega, dojemljivega Karingerja usmeril v slikanje krajin, saj kasneje odpotuje Karinger na Dunaj, da se tam na akademiji pri prof. Francu Steinfeldu, učitelju cele generacije — ali nekaj generacij — avstrijski krajinarjev uči slikanja po naravi. Steinfeld je vodil svoje učence v Salzkammergut slikat in pri njem je dobil mladi Karinger osnove in koncept: kompozicija starih holandskih krajinarjev 17. stol., prenesena v alpski svet z dobršno mero romantičnega heroizma, združena z veliko ljubeznijo do slikanja posameznosti, skal, dreves, listov: posebno drevesa so bila priljubljen predmet pedantnega študija te dunajske šole.

Karinger je svoje šolanje prekinil leta 1849, ko je nepričakovano prostovoljno vstopil v avstrijsko armado in z njo vred odkorakal v nemirno Italijo. Kot kadet je oblegal Ancono, služil naslednjih nekaj let v garnizonih po severni Italiji, dokler ni bil njegov polk št. 17, znameniti sedemnajsti pešpolk kranjskih Janezov, premeščen v Kotor. Tu na turški meji je Karinger, ki je vseskozi risal in slikal, s pravim zanimanjem svojega časa skiciral narodne noše, nenavadno arhitekturo, črnogorske veljake in ob priliki odjezdil na Cetinje, kjer je bil gost kneza Danila. Karingerjevi črnogorski pejzaži, predvsem pa njegove podobe iz črnogorskega življenja (Knez Nikola sodi, Črnogorec v zasedi čaka na turškega konjenika) so postale kmalu znane po Avstriji, zadovoljile so želje

Anton Karinger: Pokrajina pri Kamniku. — Pogled na Storžič in Grintovce, o. pl. 52,3 × 66 cm

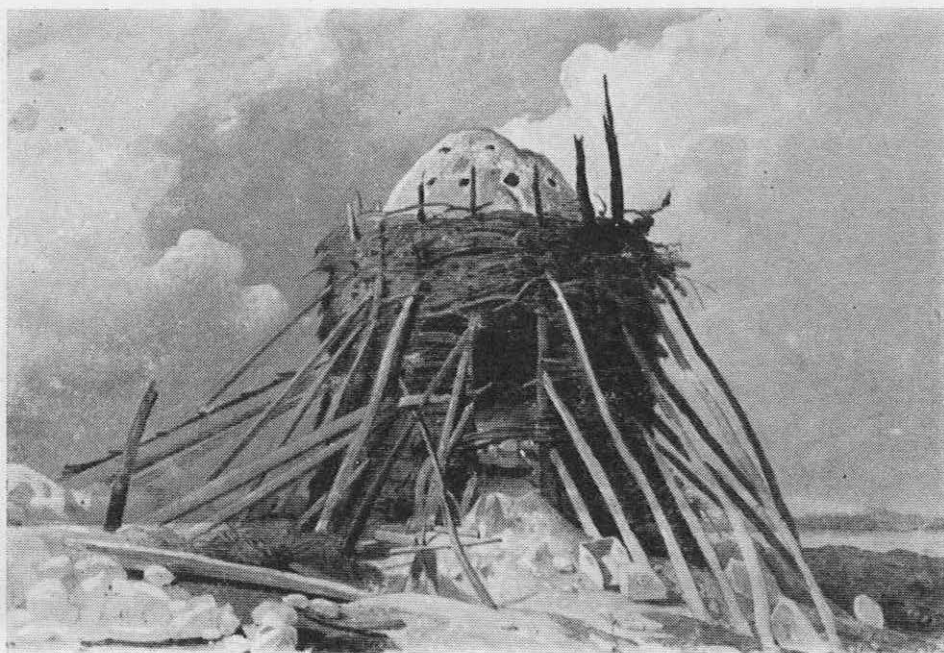
občinstva po vzhodnjaški eksotiki, njemu pa prinesle naziv: »slikar jugoslovanskih pokrajin«, »ein maler südslavischen Landschaften«.

Vojaki 17. p. p. in z njimi oficirji so se dolgočasili v obmejnih trdnjavah in neprestano prosili za premestitev v bolj civilizirane kraje. Želji so ustregli leta 1857, po treh letih, kmalu nato pa se je leta 1859 17. pešpolk znašel v vojni z Italijo, kjer je sodeloval tudi Karinger kot poročnik. Pohodi in borbe na nož v dežju, viharju in slabem vremenu so pa bili zanj prenaporni. Dobil je mrzlico, bolezen se mu je poslabšala in dosegla tako stopnjo, da je moral 1861 stopiti v pokoj. Do svoje razmeroma rane smrti leta 1870 je nato živel v Ljubljani.

V teh kratkih devetih letih se je z vso vnemo posvečal slikanju, potoval — večinoma v jesenskih mesecih, po Koroškem, Tirolskem, predvsem pa po domači Gorenjski, obiskal ponovno Bohinj, Gornjo Savsko dolino in Grintovce. Poroča z bogato vdovo ga je rešila vseh finančnih skrbi... Potoval je v Dolomite, obnovil stike s svojim starim profesorjem iz Münchena in se name-raval ponovno lotiti študija. Bil je dober prijatelj slikarju Janezu Wolfu, prav tako bivšemu oficirju, vzgojitelju obeh bratov Šubicev.

Wolf je Karingerja po dvakrat, trikrat na teden obiskal in jemat včasih s seboj tudi mladega Janeza Šubica, ki se je teh obiskov tudi kasneje živo spominjal: Karinger je pripovedoval o svojih potovanjih, razkazoval nakupljene fotografije ali na novo naslikane študije in osnutke, pogovor se je sukal večjidei o umetnosti. Znano je, da sta si oba umetnika medsebojno pomagala pri delu in tako je Wolf sodeloval pri nekaterih figurah na Karingerjevih slikah, kar se mi zdi možno pri slikarjevem lastnem portretu in portretu žene Roze iz leta 1869, kjer se čuti Wolfova roka.

Karingerjeva umetnost je povezana s slovenskim grafikom in slikarjem Lovrom Janšo (1749—1812) in profesorjem krajinskega slikarstva na dunajski

Anton Karinger: *Apnenica pri Kamniku* (1865), akvarel 29 × 43 cm

akademiji. Janševe posamezne likovne elemente (obdelavo dreves) je Karinger dobil preko svojega profesorja Steinfelda, ki je bil naposredni Janšev učenec in naslednik na akademiji. Tako v naši domači likovni ustvarjalnosti — kar se tiče pejzaža in krajinarstva — potegnemo neko razvojno linijo od Janše preko Karingerja pa do Koželja in celo — na zelo kvalitetni stopnji do Pavlovca, ki ni brez Karingerjevih vplivov.

Sodobniki nam poročajo, da je bil vpokojeni oficir zaradi svojega prijaznega, stvarnega značaja »dostopen človek« in splošno priljubljen. Umrl je menda za rakom na pljučih leta 1870, v času, ko so dogradili gorenjsko železnico: dogodek, ki je simbol novega, bolj stvarnega časa, kjer za idilično romantiko ni bilo več prostora.

Karingerjeva ljubezen je veljala nedvomno popotovanjem in goram, čeprav sam ni bil alpinist oziroma gorohodec kot njegov sodobnik Pernhart, ki je plezal na Triglav, na Veliki Klek — kar so bile 1867 spoštovanja vredne alpinistične činitve.

Stari vojak Karinger je gore gledal od spodaj, navadno iz tihe, skrite gorske doline; presenetljivo pa je, da je strukturo našega apnenca obvladal boljše in točneje kot Pernhart, ki se zdi, da slika shematične granitne monolite, tudi kadar gre za apnenec.

Karinger je po tedanjem običaju naredil na terenu samem skrbno in podrobno skico s svinčnikom, ki jo je včasih še laviral z vodenimi barvami. Nekatere skice iz njegovih zadnjih let pa so delane — tako se zdi — neposredno z oljnatimi barvami v naravi sami, tako je presenetljiv njihov realizem in slikoviti, nagli način v potezah čopiča. Celó — v zelo malih formatih —

Anton Karinger: Pogled po dolini Kamniške Bistrice proti jugu

ponekod lahko slutimo v izbiri motivov, v izrezu in mehčanju obrisov prihajajoči impresionizem. Značaj njegovega dela je dvojen: manjše skice in študije so realistične, dokončne izvedbe slik, ki jih je izdelal doma, v ateljeju pa so vseskozi, do konca življenja romantične. Naravo je pač v duhu starih navodil imel samo za surovino, ki ji je treba marsikaj odvzeti in marsikaj dodati, da nastane umetnina. Ne vemo, kako bi potekal njegov nadaljnji razvoj, ki ga je prekinila zgodnja smrt: tak kakor je, je še romantik, čeprav z nakazanimi realističnimi tendencami.

SEZNAM DEL

1. »Apnenica«, olje na platno, 95 × 85 cm, levo spodaj podpis in letnica 1866

Značilno za Karingerja je v romantičnem duhu prirejeno ospredje iz padlih drevesnih debel, skal in fantastično zvitih drevesnih vej. Preko ospredja oko potuje v sredino slike na apnenico, kakršno še danes lahko srečamo ob Kamniški Bistrici. Njena svetla kapa se lepo odraža na temnem ozadju smrekovega gozda, zadaj sta vidna južna stena Kogla in Skuta.

Precej lahko občutimo, da podoba ni stvarna tehnična slika peči, v kateri žgemo kamenje za zidavo, ampak da je slikar zasledoval druge cilje: apnenica je romantična, skoraj bi dejal malce surrealistično pojmovana tvorba, ki se — čeprav delo človeških rok, popolnoma sklada z okolico kot njen del. Človek v hribovski noši, ki koraka po stezi proti nam, je neznaten: tako je stal romantik pred naravo, se stapljal z njo v eno.

Slika je danes žal verjetno za vselej izgubljena. Po ustnem izročilu jo je pred drugo svetovno vojno kupil v Zagrebu neki Žid in jo odnesel v Budimpešto. Spada med najlepša in največja dela umetnikove zrele dobe.

2. Kamniška Bistrica, olje, platno, 39 × 58 cm, od leta 1960 last Narodne Galerije, prej v Zagrebu.

Realistična, nagla skica Kamniške Bistrice, kakršna je bila pred sto leti. Brez Doma, brez okornega novega mosta in avtomobilov je moral to biti resnično lep kraj. Gore so ostale iste, Kalci s svojim težko prehodnim labirintom skal in rušja, Kalška gora in globoko zasekano Kokrsko sedlo — slikar celo ni prezrl male, bele piramide Grintovca, ki se komaj vidi nad Dolgo steno. Veliki Podi, Štruca in Skuta, so zelo dobro opazovani, verjetno z mesta, kjer se je stara pot prevesila proti mostu.

Skica je nastala okoli leta 1866, ko je Karinger večkrat obiskal Bistrico in je mišljena kot osnova za večjo sliko. Odlikuje jo svežina, neposrednost in točno opazovanje: celo način slikanja je sproščen, slikovit, presenetljivo realističen in neromantičen, enako kolorit.

3. Kamniška Bistrica (okoli 1866), olje, platno, 65 × 85 cm, signirana ni, Ljubljana.

Končna izvedba Kamniške Bistrice, ki je večjega, bolj reprezentativnega formata, se razlikuje od prejšnje skice po skrbnejšem, tradicionalnem načinu slikanja, z romantičnim aranžmajem v prvem planu, s skalami, padlimi drevesi in figuro popotnika na mostu, ki opazuje vodo. Gore so neprimerno bolj heroične in fantazijske, manj verne, bolj prepadne, obdane od oblakov in megla, celo kolorit je drugačen, pojavi se sivomodra, oranžna in temno sivovijoličasta, medtem ko so na skici prevladovala prirodnejše zelene in rjave tinte. Primerjava skice in končne podobe nam da lep pogled v snovanje romantičnega slikarja v drugi polovici 19. stol. in na njegov način dela od realistične skice do romantične podobe, ki je stilno že zastarela... Nekoliko oblakov, dramatičnejše temne barve, za malenkost spremenjene in poudarjene oblike gorskih vrhov, temni prepadi, ostri vrhovi in slika je drugačna: vnašanje nečesa dramatičnega v motiv, česar sicer v njem ni, spominja na način znanega slikarja gorskih motivov Aleksandra Calameja (1810—1864), ki je imel v sredi 19. stol. velikanski vpliv na evropsko krajinsko slikarstvo.

4. Pogled iz Kamniške Bistrice po dolini navdol, olje na platno 28 × 36 cm, od leta 1957 last Narodne galerije, prej v Zagrebu. Levo pobočja Velike Planine, desno Korošice pod Krvavcem, zanimivo je ospredje s suho strugo hudournika (Sedelšček?) Po slogu in načinu slikanja nastala v istem času kot »Pogled na Kamniško Bistrico« in »Kurja dolina z Jermanovim turnom«, značilen slikovit, sproščen način, posebno v ozadju.

5. Pogled na Kamniške planine nekje od Mengša, olje, platno, 52 × 66 cm, last Narodne Galerije.

Slika ni dokončana, po vsej verjetnosti okoli leta 1862. Odlikuje jo sugestivno pojmovanje prostora, ki ga pogloblja vijugava poljska pot preko ravnega polja z malim znamenjem in skupino dreves. Desno je viden Holmec, v sredini pod gorami graščina Križ, zadaj levo Storžič, vrhovi Kočne, Grintovca, Skute, Rink, Turske gore, Brane in Planjave. Slika sicer ni nastala v gorah, kaže pa na vsak način zanimanje zanje, čeprav iz nekoliko večje razdalje. Študij gorskih oblik, mas kot priprava za bodoče delo.

6. Pogled na Kamniške Alpe od severa, s Koroške.

Olje na lepenko, 21 × 36 cm, signirana ni, privatna last, predstavlja celotno verigo Savinjskih Alp v popoldanski plastični svetlobi, v ospredju gozdovi in

Kurja dolina in Jermanov turn

predgorje, za njim vrhovi od Ojstrice do Kočne. Zelo lepo delo, poetičnega značaja, iz kasne dobe.

Naštel sem nekaj slik, da bi vsaj malo izpopolnil vrzel: ni jih dosti, toda nikjer ni rečeno, da se ne bo lepega dne našlo še kakšno delo. Grintovci so torej lepo zastopani v našem slikarstvu 19. stol., številčno skromno, toda kvalitetno dovolj bogato. Res je, da zaostajajo za Julijci, toda taka je pač njihova usoda: Triglav je bil magnet, ki je pritegnil pozornost nase. Ostale Karingerjeve gorske krajine so večinoma motivi iz Julijskih Alp (Vrata, Triglav, Razor iz Trente, Mangrt itd.). Dosedaj je znanih okoli 100 njegovih oljnatih slik: nekaj je portretov, po veliki večini pa so krajine.

7. Kurja dolina s Kompotelo, Jermanovim turnom in Kalci, olje na platno, 51 × 39 cm, signatura levo spodaj A. Karinger, zasebna last.

Slika spada v isto skupino kot skica za Kamniško Bistrico po svojem načinu izdelave in razpoloženju. Prostor, od koder je Karinger slikal pogled proti jugu na melišča pod Kalci in Jermanovim turnom, je po vsej priliki tam, kjer seka steza proti Žagani peči hudournik Sedelšček, koče na sliki so stara Bosova domačija.